

VÝCHODONĚMECKÁ TISKOVÁ AGENTURA ADN

// The East German press agency ADN

Pavla Francová

FSV UK Praha

ABSTRACT

This article deals with the establishment and development of the East German press agency Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst (ADN). The history and main changes and tendencies of the agency are described here from its foundation in 1946 till its closure in 2000 when the name of ADN definitely disappeared. ADN was founded in 1946 originally as a private non-profit company by 14 representatives of East German press of different political affiliations. After six years of existence the agency was nationalized and became de facto a tool of the ruling party SED to exercise its power. The agency ADN had a monopoly in East Germany, no other press agency was allowed to work there. It became a main source of information for other media about national and international news and also acted as a mediator between the leading political elites and the mass media. The fall of GDR brought many problems to ADN and it was not able to continue without state subsidies. Till 2000 ADN existed as part of other press agencies. The paper also gives a brief outline of the history of the Soviet occupation zone of Germany and later the German Democratic Republic (GDR) from 1945 till the end of 1989. Further, an overview of the GDR media landscape and its main attributes and characteristics are discussed in the paper. The GDR's media regulatory system in the second half of the 20th century is also discussed.

KEYWORDS

Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst (ADN) – German Democratic Republic (GDR) – news agency – media – censorship – media regulation

V mediálním systému Německé demokratické republiky (NDR) hrála ústřední roli státní tisková agentura *Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst (ADN)*. Jednalo se o jedinou povolenou agenturu, od které mohla východoněmecká média přímo odebírat zpravodajství. Zároveň vystupovala jako významný reprezentant NDR navenek – ve vztahu s dalšími státy. ADN byla součástí skupiny tiskových agentur zemí východního sovětského bloku, se kterými úzce spolupracovala.

Tento článek¹ si klade za cíl popsat vývoj této tiskové agentury a zároveň její fungování zasadit do kontextu řízení médií v NDR. Pozornost je soustředěna především na vznik agentury, nabídku a rozvoj jejích služeb do konce 80. let a následné neúspěšné snahy

1 Studie byla zpracována v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze pro rok 2012 (číslo projektu 265 501).

o udržení ADN v 90. letech 20. století. Popis vývoje technického zázemí a vybavení agentury i její ekonomická činnost a finanční fungování nejsou předmětem tohoto článku.²

Článek je koncipován jako přehledová studie a pracuje převážně se sekundární literaturou – dobovou i soudobou. Především vznik a působení ADN do roku 1989 jsou v něm činně podrobně zpracovány jak ve formě vysokoškolských diplomových prací, které vznikaly v NDR, tak i další odborné literatury autorů ze Spolkové republiky Německo věnující se tiskovým agenturám. Kromě toho byla pro mne významným zdrojem informací také dobová odborná periodika. Chybí však literatura mapující vývoj ADN po roce 1990, pro období před rokem 1990 i po něm nejsou také dostupné například informace o ekonomických aspektech fungování agentury.³ V českém jazyce dosud neexistuje k tématu východoněmecké tiskové agentury žádná publikace.⁴

1. Vznik a vývoj NDR

NDR představovala po dobu své existence specifický případ, který měl i v rámci východního bloku mimořádný význam. Vznik NDR 7. října 1949 byl vyústěním snah čtyř vítězných mocností o poválečné rozdělení Německa. V sovětské okupační zóně se rychle dostala na klíčové pozice ve všech sférách *Komunistická strana Německa (Kommunistische Partei Deutschlands – KPD)*. V dubnu 1946 se KPD sloučila se *Sociálně demokratickou stranou (Sozialdemokratische Partei Deutschlands – SPD)* a vznikla tak nová politická strana s vedoucí úlohou ve státě: *Jednotná socialistická strana Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED)*.⁵

V následujících letech došlo k potlačení demokratických principů, posílila centralizace státní moci a také moci samotné SED. Současně s tímto vývojem zesílily vazby na Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) a z NDR se stal významný člen východního bloku.⁶ Kontrolu nad „životem a myšlením“ občanů NDR drželo ve svých rukou ministerstvo státní bezpečnosti (*Ministerium für Staatssicherheit – MfS*), známější pod zkratkou Stasi.⁷

Především kvůli potlačování svobod a zhoršování ekonomické situace prchaly statisíce lidí z NDR do západního Německa. NDR vystavěla 13. srpna 1961 zeď, která rozdělila Berlín na západní a východní zónu a stala se symbolem bipolárního světa. Na konci 80. let se NDR dostala na pokraj hospodářského kolapsu.⁸ Tato zkušenost, společně se zfalšovanými volbami z května 1989 a ohlasy reformního dění v ostatních státech východního bloku i v SSSR, se projevila ve východoněmecké společnosti. Od září 1989 probíhaly v NDR desítky protestů a zároveň desetitisíce obyvatel NDR emigrovaly do západního Německa.⁹ Za celý rok 1989 přesídlilo do západoněmeckého státu téměř 350 tisíc obyvatel NDR (Mayer 2002: 113). Pod tlakem těchto událostí odstoupila 7. a 8. listopadu 1989

2 Technický vývoj ADN je v českém jazyce dostupný v diplomové práci Francová, Pavla. 2011. *Východoněmecká tisková agentura ADN*. Praha: FSV UK.

3 Údaje o hospodaření ADN se v odborné literatuře omezují povětšinou na povšechné konstatování závislosti na státních penězích, přezaměstnanosti a nízké efektivitě hospodaření. Konkrétní údaje se ovšem nepodařilo dohledat.

4 Tomuto tématu se v českém prostředí dosud detailně věnovala pouze autorka tohoto článku v diplomové práci, viz Francová 2011.

5 Vnitřní politikou NDR se zabývá např. Heydemann 2003.

6 Podrobně se dějinám NDR věnuje např. Wehler 2008.

7 Jednalo se o tajnou službu východního Německa. Zároveň byla i vyšetřovacím orgánem pro politické záležitosti. Více k dějinám a úloze Stasi např. Giesecke 2000; 2006.

8 Více k tomuto tématu viz např. Schroeder 1998.

9 Podrobně se období věnuje např. Modrow 1991.

ministrská rada a politbyro SED. O den později pak padla Berlínská zeď. Během následujících měsíců se rozhodlo o sjednocení NDR se SRN, ke kterému došlo 3. října 1990.¹⁰

2. Média v NDR

Tisku, rozhlasu i televizi přikládalo vedení SED mimořádný význam. Snažilo se média využívat ve svůj prospěch a pevně je držet pod kontrolou. Média byla chápána podle sovětského vzoru jako kolektivní organizátor, agitátor a propagandista, jehož úkolem byla kolektivní výchova lidu (Budzislawski 1966: 18; Balla 1971: 320–321). Média byla nástrojem řízení společnosti a zároveň také prostředkem vlastní reprezentace SED (Pürer – Raabe 2007: 173).

Oficiálně fungovala cenzura ve východní okupační zóně Německa pouze v prvních poválečných měsících. Po jejím zrušení na konci února 1946 byla ovšem nastavena pevná pravidla, která například určovala, jaké zdroje smějí média používat. Povoleny byly pouze služby *Sovětské tiskové agentury (Tělegrafnoje agentstvo Sovětskogo Sojuza – TASS)* a později východoněmecké agentury ADN (Strunk 1996: 122).

Ačkoli představitelé státu tvrdili, že cenzura v NDR neexistuje, fungoval zde sofistikovaný systém kontroly a řízení médií, jenž byl postupně propracován do nejmenších detailů (podrobněji srov. Classen 2010: 393). Oficiálně sice byla občanům zaručena svoboda projevu, to ovšem platilo jen v rámci ostatních zákonů.¹¹ Nejvýznamnější bylo v této souvislosti uznání vedoucí role SED¹² a zákon o štvání proti státu, který se dal použít velmi flexibilně na takřka jakýkoli mediální obsah, který se znelíbil státní moci¹³ (Holzweissig 1999: 1694; srov. též Holzweissig 1989: 12).

Navzdory tomu, že v NDR neexistoval oficiální cenzurní úřad, fungovaly zde promyšlené řídicí a kontrolní mechanismy a doporučení, které cenzurní instituci prakticky nahrazovaly.¹⁴

Jádrem kontrolních mechanismů byly:

- a) licenční povinnost pro vydavatele tisku;
- b) přiděl papíru;
- c) kontrola distribuce;
- d) kontrola a regulace přístupu do novinářského povolání;
- e) omezení zpravodajských zdrojů na státní tiskovou agenturu;
- f) nařízení a doporučení z tiskového úřadu a oddělení agitace ÚV SED. Tato opatření fungovala bez výraznějších změn po celou dobu existence NDR (Holzweissig 2002: 9).

Vedení SED chápalo význam důsledné kontroly a řízení médií a věnovalo jim mimořádnou pozornost.¹⁵ Za řízení a kontrolu médií byl odpovědný tajemník ÚV SED pro agitaci

10 Dějinami NDR v posledních dvou dekadách její existence se zabývá např. Wolle 1998.

11 Ústava NDR ze 7. 10. 1949. Článek 9, oddíl B. Documentarchiv.de. 2012. Dostupné z <http://www.documentarchiv.de/ddr.html> (10. 3. 2012).

12 Uznání vedoucího postavení SED bylo zakotveno i v nové Ústavě NDR z roku 1968. Documentarchiv.de. 2012. Dostupné z <http://www.documentarchiv.de/ddr/verfddr.html> (10. 3. 2012).

13 Jde především o paragraf 106, o protistátním štvání, obsažený v trestním zákoníku NDR z roku 1968.

14 Podle některých historiků tak v podstatě šlo o „cenzuru bez cenzury“. Výjimkou byl církevní tisk, který podléhal cenzuře vykonávané tiskovým úřadem (Holzweissig 1999: 1694; 1708).

15 Například Erich Honecker sám vydával vlastní nařízení pro tisk, psal vlastní články, komentáře, redigoval titulky či texty. Hlavně se jednalo o materiály pro agenturu ADN, jež pak musela vydávat ve svém servisu (Holzweissig 2002: 135; Trampe 1998: 314).

a propagandu, kterému byly podřízeny agitační komise a oddělení agitace.¹⁶ Pod oddělení agitace spadal tiskový úřad při ministerské radě, který řídil pokyny vůči agentuře ADN a tisku, jež nevydávala přímo SED.¹⁷ Kromě SED směly vlastní tisk vydávat také další povolené politické strany a masové organizace, jako například svaz mládeže *Freie Deutsche Jugend* (FDJ).

Oddělení agitace vydávalo každý den nařízení, v němž bylo určeno, zda se věnovat nebo vyhnout některému tématu, aktuální pokyny pro umístění textů na stránce a další konkrétní zadání (Holzweissig 1994: 65). Vedle toho se jednou týdně konaly porady pro šéfredaktory deníků a časopisů, televize a rozhlasu. Zde se jednalo především o dlouhodobějších plánech a nejzávažnějších aktuálních otázkách a úkolech.¹⁸ Speciální úlohu zastávala v kontrole médií Stasi, jež měla pro tuto oblast několik oddělení.¹⁹

I přes takto propracovaný systém kontroly a instruování médií trval Erich Honecker ještě po pádu NDR v roce 1990 na tom, že tisk, rozhlas i televize fungovaly zcela bez cenzury (Pannen 1992: 25).

3. Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst, ADN

Východoněmecká tisková agentura ADN měla v NDR výsadní postavení. Byla jedinou povolenou tiskovou agenturou, kterou mohla tamní média využívat. Především v oblasti politického a zahraničního zpravodajství měla zpravodajský monopol.²⁰ Od roku 1956 byla k ADN připojena obrazová agentura *ZentralBild* (ZB), jež do té doby fungovala samostatně.²¹ Tím bylo dosaženo absolutní centralizace agenturního zpravodajství, nejen psaného, ale i obrazového (Holzweissig 2002: 32).

Kromě písemného a fotografického zpravodajství vydávala agentura také komentáře a informační materiály, v některých případech byly texty opatřeny i přesným zadáním z ADN (podle požadavku tiskového úřadu), kde na stránce má být zpráva umístěna.

3.1. Vznik ADN

Po druhé světové válce začaly v jednotlivých okupačních zónách poraženého Německa vznikat tzv. *zónové agentury* (Jianming 1996: 193). Sovětská vojenská správa založila na začátku léta 1945 ve východní zóně *Sovětskou zpravodajskou kancelář* (Nachrichtenbüro – SNB), jejímž úkolem bylo jak vydávání zpravodajství, tak kontrola médií (Minholz – Stirnberg 1995: 79).

16 Oddělení agitace se soustředilo především na přímé denní řízení médií podle předpisů vydávaných SED. Kromě toho oddělení agitace řídilo tiskový úřad a také kontrolovalo naplňování vydaných příkazů. Proti tomu agitační komise měla na starosti spíše dlouhodobější záležitosti a plánování (Holzweissig 2002: 9; Holzweissig 1992: 511).

17 Zajímavou skutečnost představuje fakt, že tiskový úřad při předsedovi ministerské rady NDR měl sídlo v domě, který dříve obýval říšský ministr propagandy Joseph Goebbels (Holzweissig 1992: 512).

18 Detailní vzhled do tématu tiskových nařízení nabízí např. Wilke 2007.

19 Kromě toho v redakcích médií byli spolupracovníci Stasi. Jejich přítomnost měla silný vliv na autocenzuru novinářů. (Holzweissig 1992: 33; 39).

20 Pouze v prvních poválečných letech mohla média odebírat služby zahraničních agentur. Od roku 1949 získala monopol ADN a kromě ní nesměla v NDR žádná agentura přímo šířit vlastní služby. Zároveň tisk a další média měly zakázáno využívat jiné zpravodajské agentury. Kromě ADN směla mít zpravodaje v zahraničí jen státní televize a rozhlas a ústřední deník SED *Neues Deutschland* (Pannen 1992: 25; Graf 1999: 1699; Holzweissig 1989: 23).

21 Podrobně se agentuře ZentralBild věnuje Frotscher 1965.

Již rok po skončení války začali zástupci německého tisku ve východní zóně požadovat vytvoření vlastní německé zpravodajské agentury. Na konci léta 1946 se spojilo 14 představitelů²² tisku ze sovětské zóny a zažádali o licenci pro tiskovou agenturu s názvem *Allgemeiner Deutscher Nachrichtendienst* (ADN) (Strunk 1996: 124). Sovětské okupační velení žádosti vyhovělo.²³ Nová agentura získala 5. října 1946 licenci a byla zapsána v Berlíně do obchodního rejstříku jako společnost s ručením omezeným. Oficiální doklad o obdržení licence získali zástupci nové společnosti 10. října 1946, toto datum bývá považováno za den vzniku ADN (Jianming 1996: 234). Agentura měla podle plánu zakladatelů působit jako veřejně prospěšná společnost bez zisku, její provoz se měl financovat z příjmů od předplatitelů.²⁴

Šéfredaktorem se stal Georg Wilhelm Hansen, komunista a bývalý novinář.²⁵ Ačkoli za ADN stáli i zástupci dalších politických stran,²⁶ stoupenců SED byla od samého začátku většina a měli rozhodující slovo. Převaha komunistů ve vedení agentury se rychle projevila při obsazování vedoucích postů jednotlivých oddělení. Kromě sportovní redakce je zaujali členové SED (Jianming 1996: 234).

V době vzniku agentury, jejíž centrála byla ve východním Berlíně, bojovala země s velkými hospodářskými potížemi. Nedostatek materiálu omezoval obnovu ve všech oblastech,²⁷ ovšem díky podpoře ze strany sovětské vojenské správy získala ADN v začátcích alespoň základní nutné technické vybavení a začala budovat ve východní zóně Německa své pobočky (Herrmann 1957: 50). Zahraniční zpravodajství přebírala ADN především od sovětské agentury TASS, využívala ovšem také servis britské agentury *Reuters*.²⁸

3.2. Zestátnění ADN a vývoj do pádu NDR

S tím, jak postupně rostla moc SED a soukromé vlastnictví bylo stále více potlačované, přestalo politické garnituře vyhovovat právní postavení ADN jakožto soukromé společnosti s ručením omezeným. Agentura tak byla 1. května 1953²⁹ nařízením minister­ské rady zestátněna.³⁰ V tomto dokumentu byly nově ustaveny základní úkoly agentury

22 Byli to Georg Wilhelm Hansen z SED, Ernst Lemmer a Fritz Apelt z odborového svazu *Freier Deutscher Gewerkschaftsbund* (FDGB), Gerhard Kegel a Grete Lode-Pieck z deníku *Berliner Zeitung*, Otto Nuschke a Wilhelm Gries z nakladatelství *Union Verlag*, Wilhelm John a Karl Mossner z tiskárny a distribuční společnosti *Der Morgen*, Max Keilson a Paul Ufermann z deníku *Vorwärts*, Max Nierich a Lex Ende z deníku *Neues Deutschland* a Herbert Kilver z nakladatelství *Express Verlag* (Minholz – Stirnberg 1995: 88).

23 Podle některých zdrojů byl v této žádosti jednak zřejmý vliv SED a zároveň vojenská správa považovala německou žurnalistiku za dostatečně spolehlivou. Navíc se sovětské velení obávalo, že nápadné ovlivňování veřejného mínění by mohlo být politicky nevýhodné (Strunk 1996: 125; Höhne 1977: 143).

24 Žádost o udělení licence pro ADN ze srpna 1946. Citováno podle přílohy v Minholz – Stirnberg 1995: 377.

25 Georg Wilhelm Hansen, vlastním jménem Willi Leitner, žil v letech 1903 až 1976. Od roku 1935 žil v exilu v Sovětském svazu a pracoval jako šéfredaktor pro Německý lidový vysílač (*Deutscher Volkssender*). Po návratu do Německa po druhé světové válce působil jako šéfredaktor deníku *Sächsische Volkszeitung*. V letech 1946 až 1952 vedl agenturu ADN. Následující čtyři roky vedl oddělení tisku a rozhlasu v ÚV SED. Od roku 1956 do roku 1962 působil jako zástupce šéfredaktora východoněmeckého deníku *Neues Deutschland* (Foitzik 1999: 195).

26 Cílem bylo budit zdání nadstranickosti a neutrality (Holzweissig 2002: 32).

27 Více k počátkům existence NDR a hospodářským obtížím např. Foitzik 1999, Wehler 2008 či Heynemann 2003.

28 První pobočky ADN vznikly v Drážďanech, Lipsku, Halle, Výmaru, Postupimi a Schwerinu (Höhne 1977: 143).

29 V první fázi znárodnování byly v NDR zestátněny jen velké průmyslové podniky a firmy navázané na nacistický režim. Menší podniky a společnosti z jiných než průmyslových odvětví byly zestátněny postupně v několika vlnách během dalších desetiletí. Poslední zestátnění proběhla na začátku 70. let 20. století.

30 Tím byly definitivně odstraněny pochybnosti o nezávislosti agentury na státních úřadech. Oficiálním zestátněním byl jen potvrzen již reálně existující stav (Holzweissig 2002: 32; Höhne 1977: 144; Herrmann 1957: 51).

a pravidla jejího fungování. ADN podléhala přímo ministerskému předsedovi, jemuž příslušela řada práv vůči agentuře. Například jmenoval a odvolával ředitele ADN, schvaloval organizaci agentury a prostřednictvím tiskového úřadu ji mohl ovlivňovat i různými konkrétními nařízeními.³¹

Formální změna nastala 14. července 1966, kdy ministerská rada schválila nový statut ADN (Höhne 1997: 105). Ten agenturu zavazoval zejména ke stranickosti a aktuálnosti, zaměstnanci měli za úkol soustavně se zasazovat svou činností za prosazení politiky SED,³² ředitele agentury dál jmenoval a odvolával ministerský předseda.³³

Redakční práci ale politizovala i cílená kádrová politika.³⁴ Zatímco v začátcích byli mezi redaktory běžně nečlenové SED, od 50. let se již stranická příslušnost zaměstnanců stala klíčovým kritériem jejich výběru.³⁵ Po stabilizaci agentury následovalo propouštění a noví zaměstnanci již byli důkladně prověřeni.³⁶ Mezi zaměstnance, kteří se znelíbili, patřil i šéfredaktor a ředitel agentury Hansen. Z rozhodnutí komise politbyra SED byl na konci roku 1952 odvolán a místo něj do vedení ADN nastoupila Deba Wielandová.³⁷ Ta agenturu vedla až do roku 1977, kdy ji vystřídal dlouholetý zaměstnanec ADN Günter Pötschke, jenž agenturu vedl do konce března 1990.³⁸ Zatímco Wielandová považovala stranickou argumentaci ve smyslu SED jen za jednu ze součástí novinářské práce redaktorů ADN, zesílil Pötschke vazby ADN na SED a posunul ideologickou orientaci a podporu stranické linie mezi nejdůležitější úkoly agentury.³⁹

Do kolapsu východoněmeckého režimu na podzim 1989 se v organizaci ADN nic podstatného nezměnilo. Zásadní změnu i pro ADN tak přinesl až pád NDR.

31 Citováno podle *Verordnung über die Umbildung des ADN*: Zákoník NDR, č. 46, 1953: 521–522.

32 Zároveň nesli osobní zodpovědnost za plnění jim přidělených úkolů. Zaměstnanci agentury také měli povinnost se stále politicky a odborně vzdělávat. Úkoly agentury se odvíjely od programu SED, závěrů Ústředního výboru SED, zákonů a závěrů Lidové sněmovny, rozhodnutí státní rady, jakožto i nařízení ministerské rady. Kromě toho agentura měla přispívat k rozvoji a upevnění socialistického vědomí všech společenských vrstev prostřednictvím stranického zprostředkování informací. Agentura tedy byla jakýmsi „kanálem“ pro předávání informací z vedení SED. *Anordnung über das Statut des ADN* (Minholz – Stirnberg 1995).

33 Generální ředitel byl zodpovědný také za kádrovou politiku celé ADN, jmenoval a odvolával vedoucí spolupracovníky, mezi nimi i jednoho zástupce a tři šéfredaktory. Při generálním řediteli působilo poradní kolegium pro důležité otázky, jeho členy jmenoval sám generální ředitel. *Anordnung über das Statut des ADN* (Minholz – Stirnberg 1995).

34 Významnou událostí byla 1. tisková konference SED v únoru 1950. Vedení strany na ní ostře kritizovalo novináře, kteří nepracovali dostatečně stranicky. Tato výtka patřila nejen tisku SED, ale i mediálním institucím, které nebyly orgány SED a mezi něž patřila také ADN (Herrmann 1957: 108–114; Minholz – Stirnberg 1995: 98).

35 V prvních letech šlo hlavně o to, aby agentura fungovala a přednost před politickými zájmy měla pragmatická opatření. Redaktory tak mohli být i členové jiných politických stran (Müller 1996: 7; Nebenzahl 1985: 58).

36 Za personálněpolitický vývoj byl v ADN od konce roku 1950 odpovědný dřívější člen prezidia lidové policie v Lipsku August Kämpf. Četní autoři označují tento vývoj za „personální čistky“. (Minholz – Stirnberg 1995: 97–98).

37 Deba Wielandová žila v letech 1916 až 1992. V době druhé světové války žila v Sovětském svazu. V letech 1946 až 1949 působila jako redaktorka v agentuře SNB, po ukončení činnosti SNB pracovala v úřadu pro informace na pozici zástupkyně vedoucího. Od roku 1953 do roku 1977 byla ředitelkou a šéfredaktorkou ADN (Minholz – Stirnberg 1995: 101; Kolektiv autorů 1973).

38 Günter Pötschke žil v letech 1929 až 2006. Od roku 1948 pracoval na různých pozicích v ADN. V letech 1977 až 1990 vedl ADN. Od roku 1986 byl členem ÚV SED. Podle některých zpráv stál Pötschke za informacemi, které vedly 9. listopadu 1989 k pádu Berlínské zdi. (Barth 2010).

39 V analýze fungování ADN se ukázalo, že od konce 70. let výrazně zesílil příklon k SED (Viz Klempnow 1990: 13 a 64).

3.3. Pomalý konec východoněmecké agentury

Již v prosinci 1989 byla ADN podřízena nově vzniklému východoněmeckému ministerstvu, jež mělo na starosti činnost médií. V agentuře poté následovala částečná personální obměna. Od 1. dubna 1990 složil svou funkci generálního ředitele ADN Günter Pötschke a na jeho místo nastoupil Günter Hundro, který již v ADN řadu let působil.⁴⁰

Během první poloviny roku 1990, kdy se rozhodovalo o budoucnosti východní části Německa, se rychle projevilo, jak nekonkurenceschopné byly východoněmecké podniky. To se týkalo také ADN. Přestože byla na konci dubna 1990 změněna ze státního podniku na společnost s ručením omezeným a její vedení se jí snažilo zachovat alespoň jako regionální agenturu, která by zpravodajsky pokrývala oblast východního Německa (Wetzel 1990: 8; Moritz 1994: 28 a 53), byla ADN tak závislá na státních financích, že i přes masivní propouštění nebyla schopná konkurovat na volném trhu ostatním médiím a agenturám.⁴¹ Na neúspěch ADN v novém politickém uspořádání měla vliv i její pověst agentury spojené se SED a nízká důvěryhodnost jejího zpravodajství (Goeldner 1990: 14). Od 1. listopadu 1990 fungovala ADN již zcela bez přístupu ke státním subvencím. Následovala další vlna výrazných úsporných opatření, propouštění a snižování nákladů. A tak zatímco na konci 80. let zaměstnávala ADN zhruba 1 400 osob, v roce 1992 měla již jen 200 zaměstnanců (Minholz – Stirnberg 1995: 369–373; Neubauer 1994).

ADN se podobně jako další východoněmecké podniky stala předmětem prodeje přes privatizační instituci *Treuhand*. Hledání kupce nebylo snadné a provázela jej řada nejasností a zpráv o záměrném podhodnocení ADN. Na konci roku 1992 převzala ADN německá agentura *Deutscher Depeschen Dienst* (ddp) (Pecher 1993). Ani toto spojení se ale neosvědčilo.⁴² Agentury vystupovaly pod označením *ddp/ADN*, majitel skupiny Bolko Hoffmann⁴³ si od nového propojení sliboval vytvoření druhé největší zpravodajské agentury v Německu. Nejprve měly obě agentury pracovat samostatně, tento plán se ale po pár měsících změnil a *ddp* a *ADN* se zcela spojily. To ovšem odradilo velkou část západoněmeckých klientů *ddp*, kteří nechtěli odebírat zpravodajství od zdiskreditované bývalé východoněmecké agentury, služby *ddp/ADN* nadto nedosahovaly požadované kvality. Následovala tedy řada výpovědí smluv od dosavadních odběratelů (Pecher 1993). V roce 1994 prodal Hoffmann agenturu zaměstnancům, o čtyři roky později od nich *ddp/ADN* odkoupila mediální skupina *ProSieben*. V roce 2000 se agentura vrátila zpět k názvu *ddp*.⁴⁴ Značka *ADN* tak z agenturního žurnalismu zcela zmizela.

40 Günter Hundro se narodil v roce 1942. Od roku 1966 pracoval v ADN například jako překladatel, zpravodaj z Blízkého východu a šéfredaktor zahraniční redakce. V ADN pracoval do roku 1992. Později působil například v poradenských službách (Minholz – Stirnberg 1995: 369; Srov. Helmut Günter Hundro. Název stránek Club-carriere.com Dostupné z http://www.club-carriere.com/phpscripts/inserat.php?name=G%FCnter%20Helmut%20Kurt%20Hundro&K_ID=90545 (19. 2. 2013).

41 Nevyrovnané hospodaření dokládá roční rozpočet agentury z konce 80. let, který byl ze tří čtvrtin závislý na státních subvencích (Moritz 1994: 73).

42 Podrobný vhled do vývoje ADN po roce 1989 nabízí diplomová práce Moritz 1994.

43 Bolko Hoffmann žil v letech 1937 až 2007. Působil jako podnikatel nejprve v reklamním průmyslu, později vydával burzovní časopis *Effecten Spiegel*. Známý byl také jako pravicový politik, který ostře odmítal euro. Na obranu německé marky dokonce založil vlastní politickou stranu. Zschäpitz, Holger. 2007. Deutschlands grösster Euro-Kritiker ist tot. *Die Welt*. Dostupné z http://www.welt.de/finanzen/article1124989/Deutschlands_groesster_Euro_Kritiker_ist_tot.html (cit. 10. 12. 2011).

44 Dund AP – eine wechselvolle Geschichte. Název stránek [Agenturjournalismus.de](http://www.agenturjournalismus.de) Dostupné z <http://www.agenturjournalismus.de/news/172-ddp-ap-geschichte.html> (cit. 10. 12. 2011).

3.4. Struktura a servis agentury

Uspořádání a organizace agentury do redakcí a správních oddělení se v průběhu existence ADN mnohokrát změnilo a různě vyvíjelo. Po decentralizovaném uspořádání v počátcích existence ADN a prvních letech po zestátnění se vedení ADN přiklonilo k přísné centralizaci a ke spojování původně samostatných jednotek. Tento proces vyvrcholil v polovině 60. let. Ukázalo se ale, že příliš silná centralizace přinesla znepřehlednění a zpomalení práce, postupně se proto struktura opět decentralizovala (Wolter 1982: 25).

Objem slovního zpravodajství rostl v prvních letech existence agentury, od začátku 70. let se ale již výrazněji neměnil. V roce 1989 agentura vysílala denně prostřednictvím základní služby na 120 tisíc slov, z nichž polovinu tvořilo domácí zpravodajství. To představovalo v průměru zhruba 260 zpráv denně (Klempnow 1990: 11). Základní službu ADN využívalo v roce 1986 v NDR 39 deníků, některé časopisy, státní rozhlas a televize. Většina časopisů odebírala služby archivu, který si předplácelo na 200 zákazníků (ADN 1986).

Produkce agentury ADN byla rozdělena do pěti částí:

- 1) základní služba;⁴⁵
- 2) speciální bulletiny;⁴⁶
- 3) zahraniční služba;
- 4) fotografická služba;
- 5) archivní služba.

Mezi speciálními bulletiny byly jednak veřejné bulletiny k nejrůznějším tématům, jako hospodářství, kultura, mládež a další, vedle nich ale agentura vydávala i tajné, důvěrné bulletiny, které byly určené úzkému okruhu vybraných odběratelů, například z politbyra SED.

3.5. Rozsah služeb ADN

ADN se snažila vystupovat jako silná agentura mezinárodního významu a od roku 1956 nabízela své zpravodajství pro odběratele v zahraničí kromě němčiny také v ruštině, angličtině a španělštině.⁴⁷ Objem této služby do 60. let výrazně nestoupal a držel se zhruba na 40 tisících slovech denně (Kubiziel 1966: 38). To se začalo měnit až od druhé poloviny 60. let díky technickému pokroku, který umožnil vysílání většího počtu zpráv. Nově přibýlo také vysílání ve francouzštině a celkově se tak zvětšil objem zahraniční služby

45 Základní služba přinášela v roce 1986 zpravodajství z politiky NDR, Berlína, hospodářství, zemědělství, kultury, sportu, vzdělání, vědy, techniky a zahraničí. Také obsahovala přehled očekávaných zpráv, včetně informací o jejich předpokládané délce. Vedle toho byla v nabídce shrnutí, přehledy nejdůležitějších zpráv a témat daného dne. Dokumentační služba přinášela články s doplňujícími informacemi, které se věnovaly téměř výhradně zahraničněpolitickým tématům (Minholz – Stirnberg 1995: 130–132).

46 Speciální bulletiny měly velký význam. Straničtí a státní funkcionáři je využívali jako jeden ze základních materiálů a podkladů pro svá další rozhodnutí – například vedle informací, které získávali od Stasi. Názvy jednotlivých bulletinů se odvíjely od barevného pruhu, kterým byla označena první strana bulletinu – podle důvěrnosti obsaženého zpravodajství. Bulletiny sestavovalo oddělení pro informace, které fungovalo v ADN v dobách studené války v utajení (Minholz – Stirnberg 1995: 131 a 141–145).

47 Zprávy zahraniční služby se ADN snažila formulovat tak, aby vystupovaly za Německo jako celek. „Zprávy byly šikovně propagandisticky sepsány, takže odběratel mohl poznat jen s dobrými znalostmi aktuální situace a poměrů v Německu, že se jedná o zprávy z východního bloku.“ Především v nových státech Afriky a Asie tak ADN usilovala o to, aby byla vnímána jako „hlas Německa“ (Höhne 1984: 185; Siegmund 1956: 2).

(Wolter 1982: 45–48). ADN se začala výrazněji zaměřovat také na Afriku a arabské země.⁴⁸ V roce 1989 vysílala agentura v zahraniční službě denně zhruba 70 tisíc slov (Minholz – Stirnberg 1995: 146). Pro zahraniční odběratele vydávala i tištěné týdenní bulletiny, jejichž jazyková nabídka byla ještě širší.⁴⁹

Kromě textového zpravodajství poskytovala ADN také obrazové služby. Již od roku 1949, nejprve pod názvem *Illus*, od roku 1956 pak pod značkou ZentralBild, nabízela ADN černobílé a od roku 1963 také barevné snímky. Vedle domácích odběratelů měla agentura v polovině 60. let klienty obrazové služby již v 52 zemích světa (Wieland 1966: 4–6; ADN 1986). Průměrná denní nabídka, která nebyla strukturována tematicky, ale rozesílala se jako celá kolekce, obsahovala v roce 1989 zhruba 50 snímků denně (Minholz – Strinberg 1995: 137–138). Produkci obrazového zpravodajství, kterému nebyl přikládán v rámci ADN tak velký význam jako psanému zpravodajství, provázela kvůli jeho nízké kvalitě kritika ze strany odběratelů a odborné veřejnosti.⁵⁰

3.6. Zdroje agentury

ADN využívala jako zdroj pro své domácí zpravodajství zejména práci regionálních redaktorů a poboček ve 14 městech NDR.⁵¹ Ústřední postavení mezi informačními zdroji agentury v domácím zpravodajství zaujímal tisková oddělení politických a hospodářských institucí (Paech 1991: 23). Pro zahraniční zpravodajství využívala ADN kromě služeb zahraničních agentur a médií (zejména ze zemí východního bloku) také svých zahraničních korespondentů (Herrmann 1957: 52). ADN tak měla ve východním Německu de facto monopol na zahraniční zpravodajství (Holzweissig 2002: 33).

Počátky budování zahraniční sítě korespondentů sahají do roku 1948, kdy ADN vysílala první zpravodaje do Prahy, Budapešti a Bukurešti. Ti se ale museli, zřejmě na nátlak Sovětského svazu, vrátit.⁵² ADN pak začala svou síť zahraničních zpravodajů znovu budovat až v roce 1953 (Minholz – Stirnberg 1995: 281). Zpočátku se jednalo o příležitostně vyslané zvláštní reportéry k významným událostem, postupně začala ADN zřizovat stálá zahraniční zastoupení. Nejprve zejména ve spřátelených zemích východního bloku, kde se dařilo ADN poměrně snadno a rychle vybudovat síť korespondentů. Oproti tomu v zemích na západ od NDR byla situace pro ADN složitější. Kvůli Hallsteinově doktríně neuznávaly západní státy NDR, pro zpravodaje východoněmecké státní agentury proto bylo složité získat víza a povolení k pobytu v západních metropolích. To navíc zhoršovala skutečnost,

48 Od roku 1968 vysílala ADN arabštině do zemí Blízkého východu a severní Afriky (Wolter 1982: 47; Kabus 1968: 14–15).

49 Bulletin pro zahraničí vydávala agentura v němčině, angličtině, francouzštině, španělštině, ruštině, řečtině a švédštině. Odebírala je také některá velvyslanectví, instituce, organizace a často i diplomatická zastoupení arabských zemí v NDR (Wolter 1982: 48; Höhne 1984: 185).

50 Z dostupné literatury vyplývá, že obrazová redakce pracovala s malým rozpočtem, nemohla si proto dovolit zaměstnat dostatečný počet fotografů, ani zřídit odpovídající fotoarchiv. Mezi hlavní body kritiky patřila teritoriální nevyváženost v domácím zpravodajství, úzká tematická nabídka, zastaralost snímků a nedostatečná kvalita tisku (Frotscher 1965: 116; Schreier 1963: 29–30; Friedel 1963: 22).

51 Kromě stálých zaměstnanců měla ADN v regionech také síť externích dobrovolných spolupracovníků, kteří agentuře příležitostně dodávali lokální zprávy. Produkce okresních poboček měla pro agenturu zásadní význam. Na začátku 80. let představoval její podíl na veškerém zpravodajství ADN z NDR 80 procent (Herrmann 1957: 52; Wolter 1982: 38).

52 V roce 1949 byli první zahraniční zpravodajové ADN staženi zpět do NDR. Oficiální důvody pro tento krok nejsou známy. Lze se domnívat, že se to stalo pod vlivem Sovětského svazu a jeho úsilí v tomto neklidném období udržet monopol vlastní zpravodajské agentury TASS pro zahraniční zpravodajství ze zemí východního bloku (Herrmann 1957: 50).

že korespondenti ADN byli v agentuře i v NDR vnímáni nejen jako novináři, ale také jako političtí zástupci země, jejichž úkolem bylo především usilovat o mezinárodní uznání suverenity východoněmeckého státu.⁵³

S mimořádným nasazením se ADN věnovala dění v západním Německu. První oficiální korespondent ADN v Bonnu byl akreditován sice až od roku 1954, do té doby zde ale ADN měla spolupracovníky.⁵⁴ V roce 1966 již měla agentura své korespondenty ve 28 zemích světa (Wieland 1966: 4), o 20 let později byli zpravodajové ADN akreditováni v 87 zemích světa (Holzweissig 1997: 82). Vedle zemí východního bloku a rozvojových států Afriky a Asie tak síť korespondentů ADN na konci 80. let 20. století pokrývala celý svět.

3.7. ADN jako diplomatický zástupce východního Německa

Budování sítě zahraničních zastoupení hrálo pro ADN významnou roli z několika důvodů. Jednak agentura usilovala o zlepšení pozice NDR v mezinárodních vztazích, v tomto směru bylo významné především působení ADN v rozvojových zemích Afriky a Asie.⁵⁵ Často lze výběr zahraničních zastoupení považovat spíše za ideologický a politický krok než za logický postup vzhledem ke geopolitickému významu a geografické vzdálenosti dané země.⁵⁶ Zároveň ADN usilovala o to, aby povýšila na žebříčku zpravodajských agentur a vymanila se pouze ze širšího regionálního významu. To podporovala právě rozšiřováním zahraniční sítě spolupracovníků a cizojazyčnou nabídkou služeb (Wieland 1966: 9; Minholz – Stirnberg 1995: 294). Světová agentura se ovšem z ADN nikdy nestala (Minholz – Stirnberg 1995: 294). Na vině byly vedle nedostatku finančních prostředků i politické důvody a rozhodující slovo Sovětského svazu a jeho agentury TASS, stejně tak i ztráta významu německého jazyka ve světovém měřítku a mezinárodní situace NDR, kterou až do 70. let řada států neuznávala. To se výrazně změnilo až od roku 1973, kdy NDR vstoupila do *Organizace spojených národů* (OSN) a navázala diplomatické vztahy s téměř všemi zeměmi světa.

Jak je zmíněno výše, práce zahraničních zpravodajů ADN nespočívala jen v běžné novinářské činnosti, ale měla i politický význam a byla vnímána i jako diplomatické zastoupení země.⁵⁷ Velká část z produkce zahraničních zpravodajů byla rovněž určena jako materiál pro tajné bulletiny, část textů vznikala z podnětu ředitelství propagandy Stasi. Stávalo se také, že ADN vydávala zprávy signované jmény zahraničních zpravodajů, aniž by je oni sami psali. Jméno zahraničního zpravodaje mělo u zpráv zajistit například vyšší důvěryhodnost. Případně se texty upravovaly v berlínské centrále podle potřeb agentury a SED (Holzweissig 2002: 33. Srov. Minholz – Stirnberg 1995: 314–315).

53 ADN často spolupracovala s občany západních zemí, protože vlastní novináře v nich nemohla především v prvních letech existence NDR akreditovat. Složitá situace se postupně s oslabováním napětí mezi Východem a Západem uvolňovala a šance pro zahraniční korespondenty ADN rostly.

54 Práce východoněmeckých korespondentů v západním Německu, a podobně i práce západních zpravodajů ve východním Německu, nebyla snadná. Docházelo k vyhoštěním, odebrání pracovních povolení a prohlídkám kanceláří. V 50. letech nebylo výjimkou ani zatýkání novinářů (Minholz – Stirnberg 1995: 215, 225 a 284; Höhne 1984: 105 a 336).

55 Právě rozvojové země Afriky a Asie byly hlavním cílem propagandy NDR, která se tak snažila získat na svou stranu nově vznikající samostatné státy. Tato taktika měla NDR zajistit podporu a vést k prolomení zahraničněpolitické izolace NDR. NDR se snažila rychle uznat nezávislost a suverenitu těchto zemí a zároveň tak získat podporu pro svou suverenitu z jejich strany. Šlo v podstatě o boj proti Hallsteinově doktríně přes nově vznikající státy.

56 Například Mosambik, poloautonomní stát Tanzanie Zanzibar či další africké země.

57 Někteří zahraniční korespondenti přímo pracovali na navazování vztahů s dalšími zeměmi a předjednávali vznik nových zahraničních zastoupení ADN v okolních zemích svého působení (Raue 1986: 148; Wolter 1982: 72; Hoffman 1960: 48–51).

3.8. Personální záležitosti

S růstem významu ADN a rozšiřováním nabídky služeb rostl také počet jejích zaměstnanců. Na začátku své existence v roce 1946 zaměstnávala agentura zhruba tři sta čtyřicet lidí, o šest let později měla již více než osm set zaměstnanců (Müller 1966: 7). Na konci 80. let v ADN pracovalo téměř 1 400 zaměstnanců, z nichž ovšem jen necelá polovina působila v novinářských profesích (Holzweissig 1997: 82). Po pádu východoněmeckého režimu se rychle ukázala předimenzovanost personálu. Během dvou let se počet zaměstnanců snížil na 200 osob (Neubauer 1994).

Zatímco v prvních letech existence ADN byly při výběru zaměstnanců rozhodující aktuální potřeby agentury a politická orientace novináře nehrála až tak významnou roli, po zestátnění podniku se tento přístup změnil.⁵⁸ V počátku působení ADN bylo totiž určující vůbec zajistit dostatečný počet kvalifikovaných novinářů tak, aby mohla agentura fungovat. To nebylo v poválečném Německu snadné i s ohledem na skutečnost, že většina zkušených novinářů působila v médiích v době nacionálněsocialistického režimu třetí říše. I přesto, že nebylo žádoucí je obsazovat, byli vzhledem ke složité situaci i oni do ADN nabíráni (Wieland 1966: 7). V prvních měsících existence ADN bylo zajištění dostatečného personálu dokonce složitější než provoz potřebného technického zázemí (Raue 1986: 113).

Po ukončení činnosti agentury SNB ke konci roku 1949 se napjatá personální situace zmírnila, většina německých novinářů přestoupila do ADN a postupně zde zesílil výběr nových redaktorů nejen na základě odborných znalostí, ale i podle jejich politického přesvědčení (Nebenzahl 1985: 76). Od začátku 50. let se zejména na vedoucí pozice v ADN dostali mladí komunisté, kteří pak často v čele agentury strávili několik desítek let (Minholz – Stirnberg 1995: 169–170).

Při výběru zaměstnanců a obsazování volných postů měla silné slovo vedoucí strana SED, především mezi redaktory ADN byl velký počet členů strany.⁵⁹ Speciální přístup si vyžadovalo obsazování postů zahraničních zpravodajů. Volba, kdo se na takový post dostane, se zakládala na stranickém rozhodnutí SED. Základními předpoklady bylo například aktivní členství v SED, manželský svazek, děti, které navštěvovaly školu v NDR, žádné západní příbuzenstvo, znalost ruštiny, pobyt v Sovětském svazu a další.⁶⁰ Především v 50. letech se objevovaly zprávy v západoněmeckých médiích, které tvrdily, že zahraniční korrespondenti ADN jsou zároveň agenty východoněmecké tajné služby. ADN ale taková obvinění jednoznačně odmítala. Přesto se po pádu NDR ukázalo, že mezi novináři ADN skutečně byli lidé, kteří zároveň pracovali pro ministerstvo státní bezpečnosti. Jejich počet ovšem není známý (Olivier 1995: 254).

4. Závěr

Východoněmecká tisková agentura ADN měla v NDR a tamním mediálním systému výsostně postavení a vliv. Přímé využívání zahraničních tiskových agentur médii v zemi bylo zakázané, zároveň východoněmecký tisk nesměl mít vlastní zpravodaje v zahraničí. Většina zpravodajství, zejména pak zahraničního, byla přebírána právě ze státní agentury ADN,

58 V prvních měsících existence ADN bylo i s nízkými nároky složité najít novináře, kteří by v agentuře nastoupili (Wieland 1966: 7; Minholz – Stirnberg 1995: 169).

59 Podle rozhovorů s dvěma bývalými zaměstnanci ADN bylo 80 až 90 procent redaktorů členy SED. V případě ostatních zaměstnanců nebylo členství ve straně tak časté. Zároveň mezi zaměstnanci ADN a funkcionáři SED probíhala poměrně silná fluktuace a provázanost (Minholz – Stirnberg 1995: 174). Vlastní rozhovor s Andreasem Lange z 29. 12. 2010 a Wolfgangem Döhnertem z 14. 2. 2011.

60 Vedení ADN mělo nanejvýš možnost navrhnout kandidáta (Minholz – Stirnberg 1995: 297–298).

kteřá byla pevně provázána s vládnoucí stranou SED a stala se jejím mocenským nástrojem. Zprávy, jež ADN vydávala, nesměly být dále upravovány a výjimkou nebyla ani nařízení o přesném umístění textu na stránce.

Pro vedoucí představitele NDR bylo taktéž velmi významné, aby ADN získala důležité postavení v mezinárodním kontextu. Během své existence proto ADN postupně rozšiřovala zahraniční zastoupení a zvyšovala počty korespondentů v desítkách zemí celého světa. Především tak měla být podpořena známost a význam východního Německa v zahraničí. Přesto se z ADN nakonec nestala světová agentura, která by byla srovnatelná například se sovětskou TASS nebo francouzskou AFP.

Podobně jako další státní podniky v NDR byla agentura silně závislá na státních financích, a ačkoli byly její služby zpoplatněné, bez státních příjmů nebyla schopná fungovat. To se v plné míře ukázalo po pádu východoněmeckého režimu, kdy se rychle projevila slabá konkurenceschopnost vůči západním agenturám. Původní plán, podle něž se z ADN měla stát regionální tisková agentura, která by se specializovala na oblast bývalého východního Německa, tedy území, jež jejím zaměstnancům bylo nejbližší, se neosvědčil. Ani přes masivní propouštění a snižování nákladů se nepodařilo ADN udržet v provozu.

Proti dalšímu působení agentury stál kromě vysokých nákladů a nízké konkurenceschopnosti i fakt, že více než čtyřicetileté úzké propojení s režimem SED ji v očích odborné i laické veřejnosti zdiskreditovalo. Nakonec ani prodej jiným mediálním podnikům nepomohl a v roce 2000 tak značka ADN definitivně zmizela z agenturního servisu.

Mgr. Pavla Francová v lednu 2011 absolvovala magisterský studijní obor mediální studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. V diplomové práci se věnovala dějinám a působení východoněmecké tiskové agentury ADN. V současné době studuje doktorské studium mediálních studií na stejném ústavu UK. Věnuje se problematice systému řízení a kontroly médií v Německé demokratické republice se zaměřením na vzdělávání novinářů a personální politiku v tamních médiích. Kromě toho je studentkou magisterského oboru německých a rakouských studií na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, kde se zabývá především vývojem politické strany Die Linke.

E-mail: Francovapavla@seznam.cz

Literatura

- Balla, Bálint. 1971. „Funktionswandel der Massenmedien in totalitären Systemen.“ Pp. 319–355 in *Sozialisation durch Massenkommunikation. Der Mensch als soziales und personales Wesen*. Ed. Ronnenberger, Franz. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Budzislowski, Hermann. 1966. *Sozialistische Journalistik. Eine wissenschaftliche Einführung*. Lipsko: Bibliographisches Institut.
- Classen, Christoph. 2010. „DDR-Medien im Spannungsfeld von Gesellschaft und Politik.“ Pp. 386–407 in *Wie im Westen, nur anders. Medien in der DDR*. Ed. Zahlmann, Stefan. Berlin: Panama.
- Foitzik, Jan. 1999. *Sowjetische Militäradministration in Deutschland 1945–1949*. Berlin: Akademie Verlag.

- Francová, Pavla. 2011. *Východoněmecká tisková agentura ADN*. Diplomová práce: FSV UK Praha.
- Friedel, Christian. 1963. „Mehr Sorgfalt bei der Bildauswahl.“ Pp. 8 in *Neue Deutsche Presse*.
- Frotscher, Heinz. 1980. *Das journalistische Foto. Wesen, Funktion, Wirkelemente*. Berlin: VDJ.
- Giesecke, Jens. 2006. *Der Mielke-Konzern. Die Geschichte der Stasi 1945–1990*. Mnichov: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Giesecke, Jens. 2000. *Die DDR-Staatssicherheit: Schild und Schwert der Partei*. Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.
- Goeldner, Igor. 1990. *Anforderungen an den „Artikeldienst“ der Chefredaktion Ausland der ADN*. Diplomová práce: Lipsko.
- Graf, G. Andreas. 1999. „Öffentlichkeit und Gegenöffentlichkeit.“ Pp. 1689–1744 in *Materialien der Enquete Kommission. Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozeß der Deutschen Einheit*. Bd. II, 3Baden-Baden: Nomos.
- Herrmann, Elisabeth M. 1957. *Die Presse in der sowjetischen Besatzungszone Deutschlands*. Bonn: Bundesministerium für Gesamtdeutsche Fragen.
- Heydemann, Günther. 2003. *Die Innenpolitik der DDR*. Mnichov: Enzyklopädie deutscher Geschichte 66.
- Hoffmann, Kurt. 1960. „Gedruckt, gesendet und getrommelt.“ Pp. 3 in *Neue Deutsche Presse*.
- Höhne, Hansjoachim. 1977. *Report über Nachrichtenagenturen. Die Geschichte der Nachricht und ihrer Verbreiter*. Baden-Baden: Nomos.
- Höhne, Hansjoachim. 1984. *Report über Nachrichtenagenturen. Neue Medien geben neue Impulse*. Baden-Baden: Nomos.
- Holzweissig, Gunter. 1992a. „Das Presseamt des DDR-Ministerrats. Agitationsinstrument der SED.“ Pp. 5 in *Deutschland-Archiv*.
- Holzweissig, Gunter. 1992b. „Das MfS und die Medien.“ Pp. 1 in *Deutschland – Archiv*.
- Holzweissig, Gunter. 1994. „Medienlenkung in der SBZ/DDR.“ Pp. 1 in *Publizistik*.
- Holzweissig, Gunter. 1997. *Zensur ohne Zensor. Die SED-Informationsdiktatur*. Bonn: Bouvier.
- Holzweissig, Gunter. 1999. „Die Presse als Herrschaftsinstrument der SED.“ In *Materialien der Enquete-Kommission „Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozeß der Deutschen Einheit“*. Bd. II, 3, Baden-Baden: Nomos.
- Holzweissig, Gunter. 2002. *Die schärfste Waffe der Partei. Eine Mediengeschichte der DDR*. Kolín: Boehlau Verlag.
- Jianming, He. 1996. *Die Nachrichtenagenturen in Deutschland. Geschichte und Gegenwart*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Kabus, Andreas. 1968. „Funkfernsehprogramme in arabischer Sprache.“ Pp. 3 in *Neue Deutsche Presse*.
- Klempnow, Bernd. 1990. *Zur Geschichte des Allgemeinen Deutschen Nachrichtendienstes. Untersuchung an ausgewählten beispielen der aussenpolitischen Berichterstattung von 1971 bis 1985*. Diplomová práce: Lipsko.
- Kubiziel, Alfred. 1966. *20 Jahre ADN: 1946–1966*. Berlin.
- Kutsch, Arnulf. 1988. *Publizistik und Journalismus in der DDR*. Mnichov: K.G.Saur.
- Mayer, Wolfgang. 2002. *Flucht und Ausreise*. Berlin.
- Minholz, Michael – Stirnberg, Uwe. 1995. *Der Allgemeine Deutsche Nachrichtendienst (ADN). Gute Nachrichten für die SED*. Mnichov: Saur.
- Modrow, Hans. 1991. *Aufbruch und Ende*. Hamburg: Konkret Literatur.
- Moritz, Sven. 1994. *Wirtschaftliche, strukturelle und juristische Veränderungen der ehemaligen DDR – Staatsagentur ADN und deren Auswirkungen auf das Programm*. Diplomová práce: Lipsko.
- Müller, Willi. 1966. „Ein Blick zurück.“ Pp. 9 in *Neue Deutsche Presse*.

- Nebenzahl, Leon. 1985. *Mein Leben begann von Neuem. Erinnerungen an eine ungewöhnliche Zeit*. Berlín: Dietz Verlag.
- Neubauer, Ralf. 1994. „(K)eine gute Nachricht.“ In *Die Zeit*, 11. 2. 1994. Dostupné z <http://www.zeit.de/1994/07/keine-gute-nachricht> (19. 2. 2013).
- Olivier, Kurt. 1995. „ADN – Spitze der Informationskette.“ Pp. 3 in *Deutschland Archiv*.
- Paech, Holger. 1991. *Die Erschliessung von Informationsquellen und die Bedeutung freier Mitarbeiter für eine bedarfsgerechte Gestaltung von Agentur-Regionaldiensten*. Diplomová práce. Lipsko.
- Pannen, Stefan. 1992. *Die Weiterleiter. Funktion und Selbstverständnis ostdeutscher Journalisten*. Kolín: Nakladatelství Wissenschaft und Politik.
- Pecher, Uli. 1993. „Eh´ schon zu viel Schrott.“ Pp. 47 in *Focus*. Dostupné z http://www.focus.de/kultur/medien/nachrichtenagenturen-ehund39-schon-zuviel-schrott_aid_143207.html (19. 2.2013).
- Pürer, Hans – Raabe, Johannes. 2007. *Presse in Deutschland*. Konstanz: UVK Verlag.
- Raue, Günter. 1986. *Geschichte des Journalismus in der DDR*. Lipsko: Bibliographisches Institut.
- Schreier, Fred. 1963. „Unsere Wünsche an Zentralbild.“ Pp. 6 in *Neue Deutsche Presse*.
- Schroeder, Klaus. 1998. *Der SED-Staat. Partei, Staat und Gesellschaft 1949-1990*. Mnichov: Carl Hanser Verlag.
- Siegmund, Gunter. 1956. „10 Jahre ADN.“ Pp. 10 in *Neue Deutsche Presse*.
- Strunk, Peter. 1996. *Zensur und Zensoren. Medienkontrolle und Propagandapolitik unter sowjetischer Besatzungsherrschaft in Deutschland*. Berlín: Akademie Verlag.
- Trampe, Andreas. 1998. „Kultur und Medien.“ Pp. 293–362 in *DDR Geschichte in Dokumenten*. Ed. Judt, Matthias. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.
- Wehler, Hans-Ulrich. 2008. *Deutsche Gesellschaftsgeschichte 1949–1990*. Mnichov: C. H. Beck.
- Wetzel, Frank. 1990. „Nachdenken über den ADN-Landesdienst.“ Pp. 6 in *Neue Deutsche Presse*.
- Wieland, Deba. 1966. „Der ADN und seine internationale Bedeutung.“ Pp. 9 in *Neue Deutsche Presse*.
- Wilke, Jürgen. 2007. *Presseanweisungen im zwanzigsten Jahrhundert*. Kolín: Bohlau Verlag.
- Wolle, Stefan. 1998. *Die heile Welt der Diktatur. Alltag und Herrschaft in der DDR 1971–1989*. Berlín: Links.
- Wolter, Thomas. 1982. *Die Entwicklung des Allgemeinen Deutschen Nachrichtendienstes in den Jahren 1961–1981, ein Überblick*. Diplomová práce: Lipsko.
- Zschäpitz, Holger. 2007. „Deutschlands grösster Euro-Kritiker ist tot.“ In *Die Welt*. Dostupné z http://www.welt.de/finanzen/article1124989/Deutschlands_groesster_Euro_Kritiker_ist_tot.html (19. 2. 2013).
- Nesigováno ADN 1986. Berlín.
- Namen und Daten. Biographien wichtiger Personen der DDR*. 1973. Berlín: Dietz Verlag. *Wer war wer in der DDR?* 2010. Berlín: Ch. Links Verlag. Dostupné z <http://www.stiftung-aufarbeitung.de/wer-war-wer-in-der-ddr-%2363%3B-1424.html?ID=2710> (19. 2. 2013).
- Kurt Helmut Günter Hundro. Dostupné z http://www.club-carriere.com/phpscripts/inserat.php?name=G%FCnter%20Helmut%20Kurt%20Hundro&K_ID=90545 (19. 2. 2013).
- Ddp und AP – eine wechselhafte Geschichte. Dostupné z <http://www.agenturjournalismus.de/ddp-ap-geschichte.html> (19. 2. 2013).